

NAGY BÉLA

Szócs Géza nagyváradi versenyvizsgálója

Részlet az *Én maradok! A diktatúra utolsó három éve című* készülő memoárkötetből

A romániai kommunista diktatúra utolsó három évének történéseit követi nyomon Nagy Béla újabb, háromkötetes memoárja. A mű a közeli napokban jelenik meg. A váradi színház egykori irodalmi titkára, újságíró a fiának, az 1986 nyarán az országból végleg távozó Zsoltnak írt levelei alapján eleveníti fel a vele történeteket. Utólag tudta meg, hogy nemcsak a hivatalos postai úton előbb Ausztriába, majd az Egyesült Államokba küldött leveleinek tartalmával voltak tisztában a Securitate őt figyelő tisztjei, hanem az alternatív módot eljuttatott levelek tartalmával is. Az alábbi epizód főszereplője a nemrég elhunyt Szócs Géza költő, aki 1982 őszén egy megüresedett színházi állásra pályázva közel állt ahhoz, hogy Nagyváradra költözzön.

Kérdezel még Szócs Gézáról is, és nem tudok érdemben válaszolni a kérdésedre. Nem ismertem itthon annyira, hogy határozott véleményt alkothatnék egyéniségéről, jelleméről. Éppen ezért felelőtlenség volna részemről most bármit is mondani, vagy pláne befolyásolni véleményedet. Ám ami keveset tudok (szinte csupa konkrét életemény), azt most elmondom Néked, nehogy olybá tűnjön, hogy ki akarok térni a válaszadás elől.

Egyetlenegyszer találkoztam Gézával, illetve kerültem vele szembe néhány napra, akkor azonban számomra azok a napok sorsdöntőek voltak. Ennek a története pedig a következő.

Az a tény, hogy hosszú ideig személyesen nem ismertem Gézát, egyszerűen magyarázható: jóval fiatalabb, mint én, Kolozsvárt tehát, diákéveim alatt, egyszerűen elkerültük egymást, ő akkor tűnt fel ott, amikor én már itthon voltam. Mert Király Lacival, Farkas Árpival, Magyar Lajival vagy Molnos Lalival¹ – a Gaál Gábor irodalmi kör révén – már az

NAGY BÉLA (1943, Nagyvárad) tanár, újságíró, politikus. Történelem-régészeti szakon végzett a BBTE-n. Tanár, majd 1971–80 között a nagyváradi Fáklya napilap újságírója, az Irodalmi Kerekasztal egyik szervezője. A '90-es évek elején parlamenti képviselő, 1992–97 között a Szigligeti Társulat irodalmi titkára. Több színházi tárgyú kötete mellett saját történeti tematikájú műve *Az átkosból jelentem* (Litera Print, Nv., 2020).

egyetemi évek során kapcsolatba kerültem, hiszen mindannyian szinte-szinte egy évjáratbeliek vagyunk. Amikor pedig Géza kezdte felhívni magára a figyelmet, én már rég itthon dolgoztam az újságnál. Költészet – s ha őszinte akarok lenni, ezt is

1. Király László (sz. 1943), Farkas Árpád (sz. 1944), Magyar Lajos (sz. 1942), Molnos Lajos (sz. 1941) – költők, újságírók, lapszerkesztők, az 1960-as évek első felében induló, illetve színre lépő úgynevezett második Forrás-nemzedék tagjai. Ekkorra már mindannyian az erdélyi magyar irodalom befutott, jeles képviselői.

meg kell mondanom – sohasem volt rokonszenves számomra, dehát Istenem! Ez még nem jelent semmit, hiszen – egészen más alapvető érdeklődésű ember lévén – a modern költészet sohasem vonzott különösebben. Az viszont, amit a kolozsvári *Igazság* napilap *Fellegvár* című rovata révén a fiatalokért (a fiatal tollforgatókért) tett, az végtelenül rokonszenves volt számomra. Ha jól tudom, ezt az irodalmi rovatot ő teremtette meg a lapnál, s talán a laptól való eltávolításának kiváltó oka is ez volt, amit aláhúzni látszik az a tény, hogy ezt követően nagyon hamar – vagy éppen eltávolításával egy időben – meg is szüntették ezt a rovatot.

(És itt nem tudok nem nyitni megint egy zárójelet. Távol áll tőlem az erőszakolt párhuzamosítás, de mások állítják még ma is, hogy az én eltávolításom a laptól tulajdonképpen ugyancsak egy rovatnak tulajdonítható, és pedig az *Örökségünknek*, s hogy Anyát, illetve a válásunkat csak ürügyként használták fel ennek érdekében. Az Örökségünk korántsem volt olyan hosszú életű, mint a *Fellegvár* – amannak, ha jól emlékszem, csak 12 megjelenése volt, míg ez évekig élt –, de nem is voltak azonos jellegűek. A Géza rovata elsődlegesen irodalmi-művészeti volt, az enyém pedig – helytörténeti álcába bújtatott – történelmi rovat. Mindmáig büszke vagyok például arra, hogy a *Bethlen Gábor*-évforduló kapcsán egyetlen romániai magyar lap sem rukkolt ki olyan oldallal, mint az enyém volt a *Fáklyában*, ez tény! Nos, gondolj utána, mi az, ami közvetlenül „veszélyes” lehet az érdekeltek számára: az irodalom-e, még ha mégannyira avantgárd is, vagy a történelem egyes vonatkozásainak a feszegetése, elmenve egészen a létező korlátok megengedte legvégsőbb határig. Dehát ezek már olyan régi dolgok, hogy nem is tudom: van-e értelme felemlgetésüknek? Talán eszembe se jut mindez, ha Te nem kérdezel. Ám tény az is, hogy éppen ez a dolog, külön-külön történt elbocsáttatásunk hozta, hogy életünk egy pillanatában útjaink keresztezték egymást, a következőképpen.)

A váradi színház 1982 szeptemberében hirdette meg a versenyvizsgát a *Sándor*² tragikus halálával megüresedett irodalmi titkári állás betöltésére. Többen is jelentkeztek (tőlem például, történelmi végzettségemet hozva fel indokul, el sem akarták venni a dossziét), de nagyon hamar tudottá vált, hogy a pályázók közül igazán esélyesek csak

ketten vagyunk: Géza meg én. Később hallottam, hogy éppen ezért olyan is volt, hogy egy illető – bár jelentkezett – a tulajdonképpeni versenyvizsgán már meg sem jelent. Kettőnk közül pedig egyértelműen Géza volt a favorit. Nemcsak azért, mert ekkor már országosan ismert, nemzedéke legtehetségesebb költőjeként számontartott személyiség, én pedig... (Éppen ekkor ugye, egy mozifőnök...), hanem azért is, mert mind Kolozsvárról, mind Bukarestből (!) rengetegen, irodalmi-művészeti életünk jelesei interveniáltak az érdekeben, és – ezt később magától az akkor már főigazgatómtól hallottam – szabályosan nyomást gyakoroltak a színház vezetőségére a Szócs Géza alkalmazása érdekében. Talán mondanom sem kell, hogy nekem semmi protekcióm sem volt, olyannyira, hogy – mint jeleztem volt előbb – még a jelentkezésemet sem akarták iktatni. A magyar tagozat vezetősége egyértelműen az ő pártján állott. Elsőbben talán a már említett külső nyomás miatt, de szerepet játszott a dologban az is, hogy a Géza édesapja – bizonyos *Szócs Ist-*

2. *Bölöni Sándor* (1939–1982) újságíró, műfordító, 1977 és 1982 között a nagyváradi Állami Színház magyar tagozatának irodalmi titkára. Barátságunk történetét, illetve tragikus halálának általam ismert körülményeit az Egy szankció története 1981-ből című esszémben már megírtam. (In Nagy Béla: *33 levél egy megtépzott babérkoszorúból*, II. köt., Varadinum Scripta Kiadó, Nagyvárad, 2018, 381–392. o.)

ván³ – egyik legrettegettebb kritikus irodalmi-művészeti (tehát: színházi) életünknek, amolyan fenegyerek a kritikusok között, s fennen hangoztatták egyesek, hogy ha Gézát nem alkalmazzák, akkor az elkövetkezőkben az apja a váradi színház előadásait leradírozza a színpadról... Ilyen előzmények után számomra nagyon kellemes volt a Gézával való személyes találkozás. Korrekt ellenfélnek bizonyult, amit én is csak értékelni tudok. Ezért volt, hogy az elhúzódó verseny napjaiban gyakran voltunk együtt, utolsó napján pedig, elutazása előtt éppenséggel nálunk is ebédelt.

(Itt mondom el, mert most jutott eszembe: a Géza apja most is Kolozsvárt él, és éppen csütörtök este talákoztunk véle, amikor Verával az állomásra igyekeztünk. A Fellegvár alatt sétált az öregedő úr és bizony jól megnézett bennünket magának, feltételezem, ismerősöknek tűnhettünk neki. Nem csoda, hiszen többször is talákoztunk már, és van honnan ismernie Verát is, ennek ellenére sohasem keveredtünk még csak köszönőviszonyba se.)

Hogy azután mi történt? Meglehetősen nehéz helyzet elé állítottuk vizsgáztatóinkat, már ami a választást illeti. Elméleti síkon Géza bizonyult jobbnak – ami nem is csoda, hiszen ha jól utánagondolunk, s ezt Te is tudod: ami irodalmi felkészültségem nékem van, azt „civilként” magam szerezttem, hiszen más (történelmi) pályára készültem, más területen is dolgoztam mindaddig, ő pedig beleszületett az irodalom, a színház szellemiségébe (ha nem mondtam volna: az édesanyja színésznő), s ebben képezte magát a későbbiekben is. Ami viszont a munka gyakorlati, konkrét oldalát illeti, ott egyértelműen én voltam a jobb. Így aztán a mérleg két serpenyője igencsak egyensúlyba került, és döntés nem is született több mint két héten át. Ami aztán végül mégis felém billentette annak a bizonyos mérlegnek a magam serpenyőjét a színház (és nem a magyar tagozat!) vezetőségénél, az a következő lehetett: Géza, minden magas szintű intervenció (protekció!) ellenére, bejelentette a következőket:

– számára ez a váradi állás nem egy életre szóló valami, csak átmeneti állomásnak tekinti mindaddig, amíg ki nem köt valamelyik folyóirat vagy lap szerkesztőségében;

– ennek ellenére konkrét igényei is vannak: lakást kér és állást a feleségének is.

Ezzel szemben számomra a színház (s ezt mondtam, mert megkérdeztek: a mozi után) hosszú távú, életre szóló állomásnak ígérkezett (mint ahogyan ma is annak tekintem), nem kértem állást senkinek, ami pedig a lakást illeti: abban a pillanatban éppen hárommal bajlódtam: a Tietek még a nevemen volt, megvolt már a Fidié és ez is itt, a Múzeum utcai, üresen... Ezek voltak tehát azok a tényezők, amelyek a színház vezetőségét – szemben a tagozat vezetőségével – mellém állították, s akár mint is tűnhet Néked, hogy a mozi nyűgétől megszabadultam, azt a főigazgató *Mircea Bradu*, a volt főigazgató, vezető színész (most párttitkár) *Eugen Țugulea* és az irodalmi titkár *Elisabeta Pop* szavazatának köszönhetem, amely szembement a tagozatvezető *Kiss Törék Ildikó* és a főrendező *Farkas István* akaratával. A mieink közül egyedül az éppen akkor nyugdíjba vonuló szakszervezeti elnök, ügyelő *Mihály Katalin* állt ki mellettem, akinek azóta is hálás vagyok bátorságáért, és így alakult ki a 4:2-es szavazat-

3. *Szőcs István* (1928–2020) író, kritikus, több mint 2000 irodalmi, művészeti, színházi és képzőművészeti cikket, tanulmányt közölt különböző folyóiratokban. Cikkeit és tanulmányait egyéni látásmód, szenvedélyes polemikus hajlam és igen széles körű tájékozottság jellemzi. Jelen könyv oldalai már betördelés alatt álltak, amikor híre jött: Szőcs István 2020 szeptemberében, 93 éves korában Kolozsvárt elhunyt.

arány javamra. (Az a tény, hogy engem tulajdonképpen a színházbéli románok hoztak be szemben a magyar tagozat vezetésével, később még – különösen az első időkben – sok gondot okozott számomra, és csak lassan, szívós munkával tudtam elérni magamnak azt a státust, azt a helyet, amely szerintem megillet ebben az új környezetben.)

(Persze kérdéses az is, mi lett volna, ha akkor Gézát alkalmazták? Hiszen még két hónap sem telt el, és máris kirobbant az *Ellenpontok*-ügy, amelyben Géza főszerepet játszott, s amint a Securitate megkezdte a szamizdat lap munkatársainak felkutatását, Géza maga is hetekre illegalitásba vonult, hogy aztán meghurcolását követően, majd évek múlva el is hagyja az országot. Csak hát a „Mi lett volna ha?” kérdés csupán találgatásra kínál alkalmat, semmi másra. Éppen ezért hadd térjek vissza a tényekhez.)

Ezek pedig azt mutatják: többet én Gézával nem találkoztam,⁴ mindaz, ami véle történt (így az előző, zárójeles bekezdésbe foglaltak is) csak hallomás útján jutott el hozzám. Akkori egyenességét, korrektségét viszont sohasem fogom elfelejteni, és tisztелеm érte. (...)

Most úgy tűnik, legalábbis egyre inkább, hogy azzal, amit tett, részesévé vált egy olyan folyamatnak, amely egyenesen a tegnapelőtti Jurta színházbéli eseményekhez vezetett. És ez már óriási dolog! És ott az egyik szónok éppen Géza volt. (Aki Svájcban él, és már túl van egy kongresszusi meghallgatáson is. Nem ismerem azonban ennek az anyagát, mint ahogy a tegnapelőtt elhangzott beszédét sem. Ma este hallottam egy nyilatkozatát a rádióban [vannak véletlenek: éppen ma este], de ebben csak a fórum külsőségeiről szólt. – Felkészültségét, rátermettségét inkább csak sejtve, mint tudva-tapasztalva azonban hinni szeretném, hogy okos dolgokat mond és tesz az érdeklünkben, és ezért becsülöm. Mindaddig, amíg az ellenkezőjéről meg nem győződöm, de erre,

remélem, nem kerül sor.) Visszatérve azonban a zárójel előtti gondolathoz: nagyon halkán, de mégis megkérdem, hogy az 1982-es Ellenpontok-jelenség nélkül vajon nem érkeztünk volna-e el ugyanide, ahol most tartunk? Mert tény: nyomukban nem-hogy enyhült volna, de fokozódott a nyomás. Hogy csak egy technikai példát mondjak most: az *írógéptörvényt* közvetlenül ezt követően hozták meg, s szerintem az ok-okozati összefüggés ebben az esetben is vitathatatlan...

Nos, Édes Fiam, így próbáltam megválaszolni a Szócs Gézával kapcsolatos kérdéstedet. Lehet, hogy elfogadható a válaszom Számodra, lehet, hogy nem ezt vártad tőlem, mást azonban akkor sem tudok mondani. Most magam is azon iparkodom, hogy meghallgassam a rádióban a közel 10 órás fórumon elhangzott beszédeket, köztük a Gézáét is, annak ismeretében bizonyára többet tudok majd mondani. Addig is: befejezem ezt a témát s véle ezt a levelet is (már a 15. oldalnál tartok), bár a zárómondatok megfogalmazását holnapra hagyom, hiszen éjfél is elmúlt, éppen negyed kettő, és igen-igen gyakran már a kiszemelt billentyű mellé ütök...

1988. március 8.

4. Szócs Gézával személyesen 1990. április 21-én találkoztam újra a Romániai Magyar Demokrata Szövetség nagyváradi I. kongresszusán. Jómagam a szervezet Bihar megyei elnökeként a rendezvény házigazdája voltam, őt pedig ekkor a szervezet főtitkárává választották.